

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA (FAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2012

MADUO: 80

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 12.

DITAELO

1. Pampiri e, e na le dikarolo di le THARO.

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Tshosobanyo	(10)
KAROLO YA C:	Thutapuo	(40)
2. Buisa ditaelo TSOTLHE ka kelotlhoko.
3. Araba dikarolo TSOTLHE.
4. Simolola karolo NNGWE le NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
5. Thala mola morago ga karolo nngwe le nngwe.
6. Dinomoro tsa dikarabo di tlhagelele jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.
7. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
8. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
9. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

- 1.1 Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, mme morago o arabe dipotso.

Mveso ke motsenyana o monnye o o mo maokaribeng a noka ya Mbase kwa Teransekei. E dikaganyeditswe ke dithabana tse di elang le meedi e e nang le mmu o o nonneng. Dinoka tse di sekete le mekgatsha ya tsona di dira gore lenaga le nne letala e sita le mariga.

Motse o, ke lefelo le le marokwana e bile le didimetse ka moo ga go a fetoga sepe mo dingwageng di le lekgolo. Ke tsaletswe fa ka Phukwi a tlhola malatsi a le lesome le borobedi, ka ngwaga wa 1918.

Ke tsholetswe kwa losikeng lwa ga Madiba, le e leng karolo ya morafe wa Bathembu. Madiba e ne e le kgosi ya Mothembu e e neng ya busa kwa Teransekei dingwaga tse dintsi tse di fetileng.

Rre Gadla Henry Mphakanyiswa, e ne e le kgosi mme e bile e le tokololo ya lelapa la bogosi. Le fa rre a ne a sa itse go buisa kana go kwala, e ne e le monna yo o botlhale yo o neng a itse ka ga ditiragalo tsa bagarona. E ne e le mogakolodi wa kgosi yo o boikanyo.

Ga ke tsholwa, rre o nteile leina a re ke Rolihlahla, le le rayang 'go goga kala ya setlhare'. Go nolofatsa tlhaloso e, ke gore 'motho yo o opisang tlhogo'. Nnete ruri o ne a sa itse bokamoso jwa me fela fa o lebelela 'mathata' otlhe a ke a tlhagisitseng, le, e ne e le leina le le siameng.

Mme Nosekeni Fanny, e ne e le mosadi wa boraro wa ga rre. Rre le mme Fanny, ba ntse le bana ba le bane mmogo, basetsana ba le bararo le nna. Gotlhelele rre o ne a na le bana ba le lesometharo, basimane ba le bane le basetsana ba le robongwe. Ke ne ke le gofejane wa basimane.

Fa ke sa ntse ke le losea, rre o ne a nna le matshwenyego a a ileng a fetola matshelo a rona go ya go ile. O ne a latlhegelwa ke bogosana jwa gagwe fela ka ntlha ya pholo. Letsatsi lengwe monna mongwe o ne a isa ngongorego go magiseterata gore pholo nngwe ya ga rre e timetse mo tshimong ya gagwe. Magiseterata a laela gore rre a itlhagise fa pele ga gagwe. Fela rre, yoo e neng e le monna yo o makgakga, a gana. O ne a ikutlwa gore magiseterata ga a na tetla ya go mo gapeletsa go tla kwa go ena ka a ne a dumela gore kang e ya pholo e ne e le ya semorafe.

Rre o ne a duela tlhotlwa e e bokete thata ka go sa reetse magiseterata. Ga a ke a latlhegelwa ke bogosana fela, mme o ile a latlhegelwa ke dikgomo le lefatshe la gagwe. Go ne go se sepe se re neng re ka se dira fa e se go fuduga.

Go fuduga ga rona kwa Mvezo go ile ga nkisa kwa lefelong le ke neng ka tshelela dingwe tsa dingwaga tsa me tsa boitumelo kwa go lona.

Legae la rona le lešwa le ne le le kwa Qunu, motse o mogolo o o gaufi le Umtata, kwa bontsi jwa masika a rona bo neng bo nna teng. Lefelo le le mo moeding o mosesanyana wa majang a manaana o o dikaganyeditsweng ke dithaba tse ditala le mekgatsha ya metsi a a itshekileng.

Qunu e ne e le motse wa basadi le bana. Banna ba ne ba patelediwa go tsamaya ba ya go dira kwa dipolaseng tsa makgoa le kwa meepong. Ba ne ba tla gae go tla go lema gangwe kgotsa gabedi ka ngwaga. Go tlhagola le go kotula go ne go dirwa ke basadi le bana.

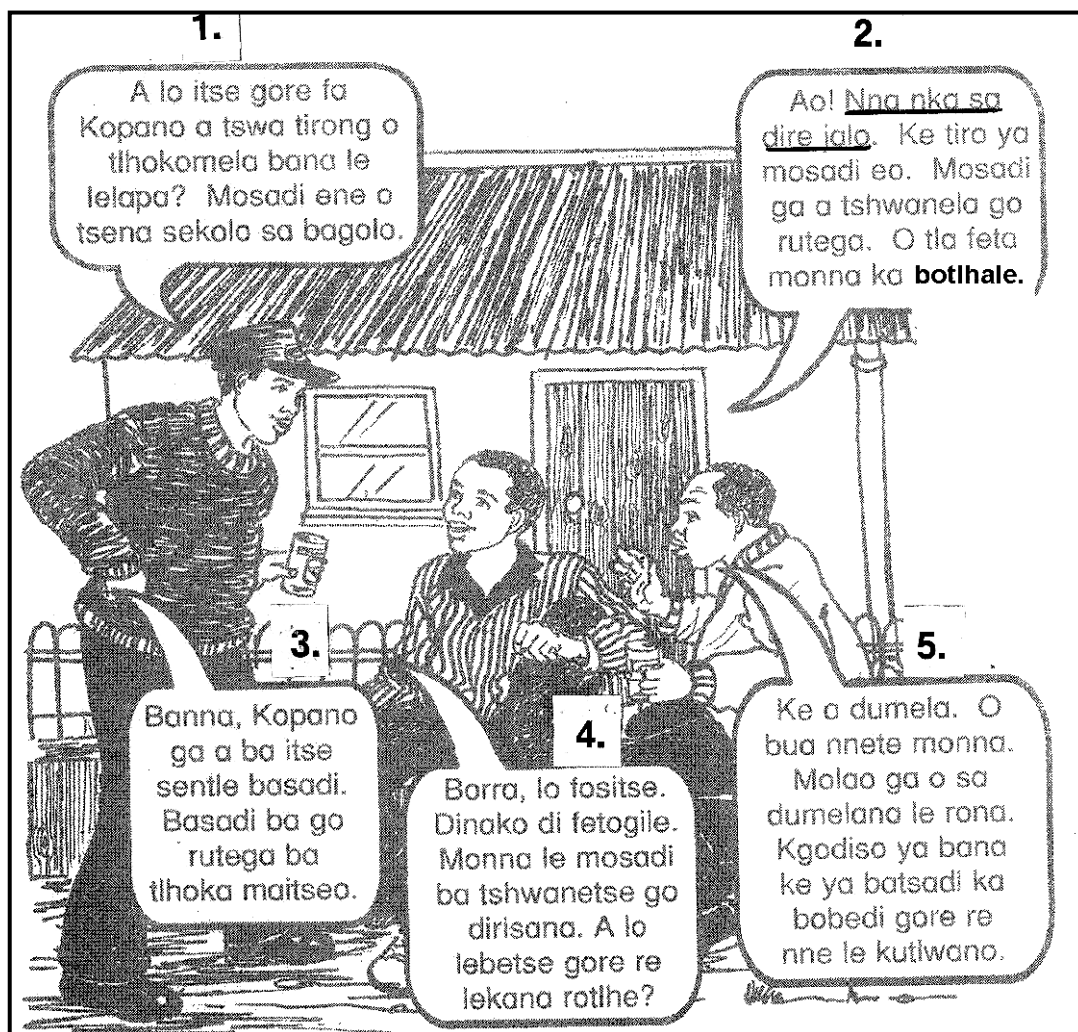
Go tloga bonnyaneng, ke ne ke rata go nna lobaka lo lo leele kwa sekgweng ke tshameka le basimane ba bangwe ba mo motseng. Ke ile ka ithuta go thuntsha dinonyane go tswa kwa lefaufaung ka rekere, go rafa dinotshe le go fula maungo a naga, go anya mašwi a dikgomo go tswa mo theleng le go thaya ditlhapi ka mathalenyana a a looditsweng. Motshameko o re neng re o rata ke wa go lwa, o o neng o bitswa thinti.

[E fetoletswe ke AL Matlapeng, go tswa go *Tselakgopo ya Kgololosego*, Nelson Mandela]

- 1.1.1 Naya leina la mmaagwe Rolihlahla. (1)
- 1.1.2 Phukwi ke kgwedi ya bokae mo ngwageng? (1)
- 1.1.3 Go ne ga diragala eng ka kgwedi e e umakilweng mo go POTSO 1.1.2? (2)
- 1.1.4 Tlhalosa leina le 'Rolihlahla'. (2)
- 1.1.5 Umtata e fitlhelwa mo Porofenseng efe? Tlhopha karabo e e maleba.
 - A Western Cape
 - B Eastern Cape
 - C Gauteng
 - D Free state
 (1)
- 1.1.6 Bana ba ga Gadla fa ba feletse ba ba kae ka palo? (1)
- 1.1.7 A o dumela gore fa motho a na le bana ba le bantsi ke khumo? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.1.8 Go tlile jang gore lelapa la ga Mphakanyiswa le fudugele kwa Qunu? Naya mabaka a MABEDI. (4)
- 1.1.9 Ke motshameko ofe wa go lwa o o neng o ratiwa ke mmui? (1)

1.2 Lebelela setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

SETSHWANTSHO A

[Re aga setšhaba, T Moyo]

1.2.1	Batho ba ba tlhagelelang mo setshwantshong se, ba bua ka ga mang?	(1)
1.2.2	Lefoko le le ntshofaditsweng le lebisitswe kwa go bomang?	(1)
1.2.3	Nopola mola o o nyatsang basadi.	(1)
1.2.4	A ke basadi fela ba ba tshwanetseng go tlhokomela bana? Tshegetsa karabo ya gago?	(2)
1.2.5	Fa go twe dinako di fetogile, di fetogetse bomang?	(2)
1.2.6	Go ka dirwa eng ka banna ba ba tlhokofatsang basadi le bana?	(2)

- 1.2.7 Tlhopha karabo e e maleba. Mmuisano o o fa godimo o senola moya o o ntseng jang?
- A Moya wa poelano
 - B Moya wa ntwana
 - C Moya o o maruru
 - D Moya o fisang (1)
- 1.2.8 Sekolo sa bagolo se farologana jang le sa bana? (2)
- 1.2.9 Ga tse 'thuto ga e goelwe', o tlhaloganya eng ka mola o? (2)
- 1.2.10 Siamisa polelwana e e thaletsweng mo go 2. (1)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, mme morago o e sosobanye ka mafoko a gago. Boleele e nne mafoko a a ka se feteng 70. Tshosobanyo e kwalwe ka dintlha. Tlhokomela gore o se fete palo ya mafoko a a neilweng mme kwa bofelong o neye palo ya mafoko a o a kwadileng.

Dingwaga di ne di setse di le pedi ba ntse ba nna mmogo mme go se nko e e tswang lemina ka tsa lenyalo. Letsatsi lengwe ke fa Lebogang a amogela lekwalo go tswa kwa babueleding ba ga Mmakgosi.

'O tshwanetse go tlhagelela kwa kgotlatshekelo ka ntlha ya *Breach of promise* le ngwana yo o sa leng o mo ikgatholositse a le dingwaga di le lesome.'

A nko go se dupe. Ga a ise a ke a bo a tsholele Mosedi le fa e ne e ka nna ka leswana la teye. Ya nna fela gore ga se dikgang tsa gagwe. O ne a sa bolo go tshwenngwa ke pelo fa a tla bolelela Mosedi gore ga a ikutlwe monate. Gone ba robetse sentle. O tsogile sentle a bo a ya tirong jaaka gale. Letsatsi pele ga tsheko ya gagwe, go fitlhetswe maloba e le maabane mo koloing ya gagwe. Dingaka di netefaditse fa pelo e ne ya ema.

Mosedi o ne a tshwanela go thibogela balosika loo-Moloi le ba ba neng ba mo itse tota. O ne a ise a ke a rwalelwe ditlhako. Bagolo ba ga Lebogang ba tsaya ngwana wa bona go ya go latsa tlhogo ya gagwe kwa Taung. Sebe sa phiri ke gore e rile ba phutha dilo mo foleteng, ba tseile gotlhe ka maitlhommo a gore sengwe le sengwe se se leng ka foo se rekilwe ka madi a gagwe. Ngwana le mmaagwe ya nna bona ba newang tlotlo ya go reka tsotlhe tsa phitlho tota le lekese le tlhopilwe ke Mmakgosi. Ka letsatsi la phitlho ga totobala gore o tlogetse batsadi ba gagwe, bokgaitsadie ba babedi, lekgarebe le a neng a tshwanetseng go le nyala le ngwana.

Ditlhong di le kae? E seng mo go Mosedi. Beke morago ga phitlho ke fa go lwelwa boswa jwa ga Lebogang. Mosedi, Mmakgosi le batsadi. Molao o o tshabe nkgonne. Bothata e ne e le gore kwa tirong ba itse Mosedi, e le lwa ntlha ba bona Mmakgosi le morwa wa bona. E rile gore go twe go ntshiwe bopaki jwa botsalano jwa bona ya nna tshoo! kwa ga motshodi ka Mosedi. O ne a nnela go inanatha mme se se botlhoko ke gore le ba ba mo itseng ba losika ba ne ba mo kgwela kwa ntle jaaka segotlholo.

[Segarona, EE Pooe le ba bangwe]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Lebelela papatso e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

SETSHWANTSHO B

HOTELE YA NONYADI

Le amogetswe ka →

NONYADI NONYADI NONYADI
NONYADI NONYADI NONYADI

246 Mmila wa Sediba, Brits, North West.

E-mail: www.dinano.co.za DIKAMORE: 100–500

NOMORO: 088 633 3555 e DIRA: 24 diura

TLHOKOMELA TSE DI LATELANG: ga go tsubelwe ka fa dikamoreng,
Dintwa ga di a letlelelwa. Go na le mmimo wa dikatara labone mongwe le mongwe kwa lepatlelong

OTLANNA OTUMETSE KA DINAKO TSOTILHE

[Boithamedit]

- 3.1 Ke papatso ya eng e e dirilweng fa godimo? (1)
- 3.2 Lefelo le, le fitlhelwa kwa toropong efe? (1)
- 3.3 Bašwa ba ka itumedišwa ke eng mo lefelong le? (1)
- 3.4 Nonyadi e na le dikamore di le kae? (1)
- 3.5 Naya ditsela di le PEDI tse o ka di dirisang go ikgolaganya le molaodi wa hotele. (2)

3.6 Goreng leina la hotele le kwadilwe ka ditlhaka tse di tona? (1)

3.7 Feleletsa polelo e e latelang ka go tlhopha karabo e e maleba.

Le amogetswe ka ...

- A kutlobotlhoko.
- B kgakgamalo.
- C boitumelo.
- D bosula.

(1)

3.8 Botlhokwa jwa dihotele mo matshelong a rona gompiano ke bofe?

(2)

[10]

POTSO 4

Lebelela setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

SETSHWANTSHO C

[E Fetoletswe go tswa go *English First Additional*, Bardene Thirion le ba bangwe]

4.1 Ke lefoko lefe le le bontshang gore baamogedisi ga ba fitlhe ka nako. (1)

4.2 Dirisa lefoko 'madi' mo polelong, bokao bo farologane le jwa temana. (2)

4.3 Fa monnamogolo a re, o swabile nko go feta molomo, o kaya eng? (1)

4.4 Goreng bagodi ba newa madi mme ba sa dire? (2)

- 4.5 Naya mofuta wa letlhaodi le le thaletsweng mo polelong e e latelang:
Nko ya monnamogolo e tona. (1)
- 4.6 Monnamogolo fa a supa ka monwana o kaya eng? (1)
- 4.7 Dirisa lekopanyi le le thaletsweng mo setshwantshong go itlhamela polelo. (1)
- 4.8 Tlhopha karabo e e maleba. Tiriso ya lefoko 'waitse' e supa:
- A Boitumelo
B Kgatelelo
C Kutlobotlhoko
D Go bua ka bonolo (1)
- [10]

POTSO 5

- 5.1 Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, mme morago o arabe dipotso.

A koma ka tlhogo, o ne a nwele moo a se ka keng a kgweetsa. Monna mongwe ya re go bona se, a ba a mo nthusa go mo mpegela mo mmotorokareng. 'Ka tsaya dikhii ka kgweetsa jalo ke tenegile thata, Lenna!' 'Jaanong?'

'Ka bo ke nole bojalwa moo ke se kileng ka bona letshwao la tsela le le ntshupetsang fa e ya bokhutlong.'

'C-c-c,' ka bua ke itshwere molomo. 'Emisa!'

A ema go se nene, a ithiba matlho, a itse gore, 'Lenna'. Mmmotorokara wa feta o jele mokgwa o o feditse, ya re o thula setlhare sa motswere moseja ole wa tsela, Rabolo a tswa ka sesiraphefo, a sala a phukaletse mo moweng jaaka moloi wa tladimothwana.

'A o ne o sa mmofa, hee?'

'Ke sona se se nkutlwisang botlhoko seo, Lenna. Ke ile ka re go tenega, ka ipofa ka lebanta, mme ena ka tlhoka go mmofa!' A tswelela, 'ke ne ke ithaya ke re o feditse'. 'Fa a ka swa, Lenna, e tla bo e le molato wa me.'

Ka itse gore fa e ne e le tlabana ya kgomo e gasitswe, nka bo ke re Mmabantsi o ntaotse. A go raya gore Mmabantsi o tlele go tshela ka letswalo je le molato jaaka ke dirile?

Ga sedimoga la ntlha mo botshelong jwa me. Ga se phoso ya ga Mmabantsi, fela jaaka le ka Maadimo e se phoso ya me. Ka mo leba jaaka a iname, a lela jaaka e kete o feletswe ke bagaabo botlhe. 'O se lele jaaka e kete ga o mokeresete, Mmabantsi. Ga se molato wa gago, ke kotsi fela e e go tlhagetseng. Mmotorokara o ne o ka nna wa menoga, lwa swa lotlhe, kana lwa šwa lwa felelela mo go ona, go a tshwana'.

Mafoko a me a boa a gomotsa gape le nna mong wa ona. Ka itse gore molato ke wa me gonne kgang ya me le Maadimo ke e dirile khupe.

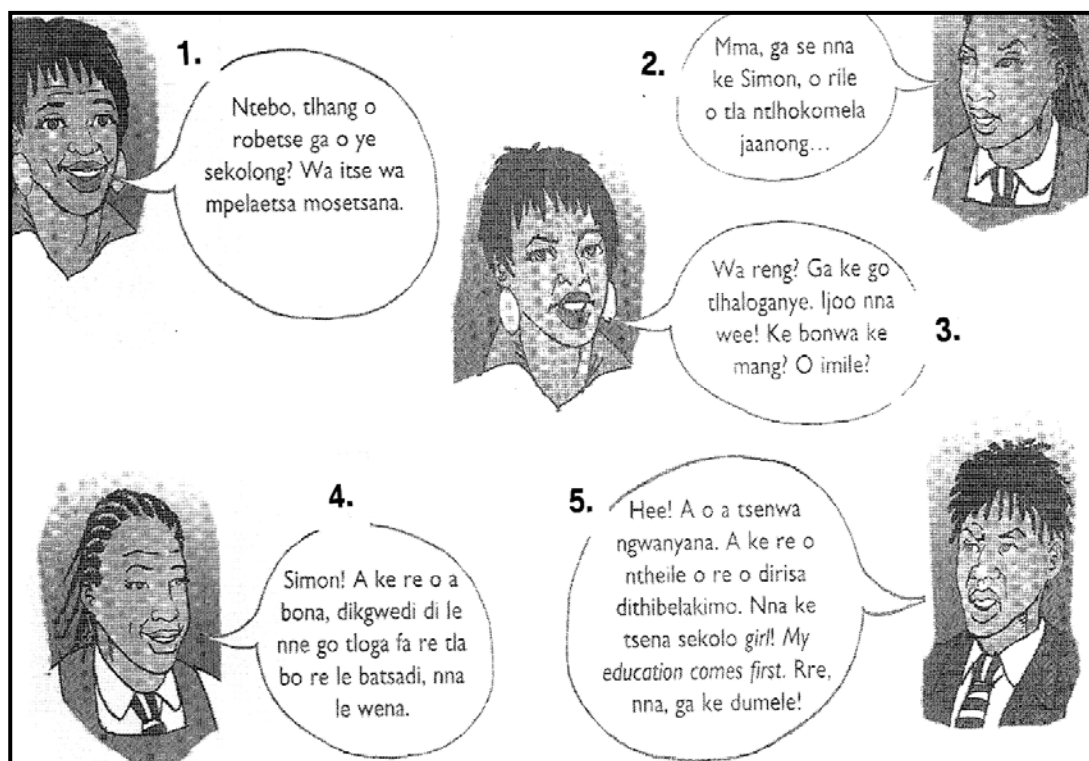
Ee, Mmabantsi a fola, le nna ka bo ke fodile fodi. Ya re founu e re itsise gore Rabolo o tla tshela, ra bo re beile magobe fa pele ga rona, re ja ka difatlhego tse di edileng.

[Mokaragana, BD Magoleng le SF Motlhake]

- 5.1.1 Ke modiriso ofe o o dirisitsweng mo lefokong le le thaletsweng.
'C-c-c,' ka bua ke itshwere molomo. 'Emisa!' (1)
- 5.1.2 Kopanya polelo e e latelang ka lekopanyi le le mo masakaneng.
O a mmitsa. A tle go ja. **(gore)** (1)
- 5.1.3 Kwala mafoko a a latelang ka Setswana.
(a) Dikhii (1)
(b) Mmotorokara (1)
- 5.1.4 Rabolo o ne a sala a phukaletse jaaka moloi wa tladimothwana. Ke sekapuo sefe se se dirisitsweng mo polelong e e fa godimo. Tlhopho karabo e e maleba.
A Phefotso
B Tshwantshiso
C Pheteletso
D Tshwantshanyo (1)
- 5.1.5 Naya lelatodi la lefoko 'tenega'. (1)
- 5.1.6 Kwala polelo e e latelang mo bontsing.
A o ne o sa mmofa, hee? (2)
- 5.1.7 Dirisa letlhophi le le latelang mo polelong e o itlhametseng.
Botlhe (2)
- 5.1.8 Fetolela polelo e e latelang mo pakapheting/pakafetileng.
Re ja ka difatlhego tse di edileng. (2)
- 5.1.9 Gokelela mogatlana -isa go bopa tirisi mo lefokong le 'tlhoka' mme morago o le dirise mo polelong. Sekao: mpega- mpegisa (2)

5.2 Lebelela setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

SETSHWANTSHO D

[Segarona, EE Pooe le ba bangwe]

- 5.2.1 Sefatlhego sa ga Simon se supa maikutlo afe? (1)
- 5.2.2 Goreng Simon a dirisitse mafoko 'o a tsenwa'? (1)
- 5.2.3 Siamisa polelo e e latelang:
mosetsana oimile mme mmagwe gaa itumela. (2)
- 5.2.4 Simon o buisana le Ntebo ka segalo se se ntseng jang? (1)
- 5.2.5 Kwala lefoko *girl* ka Setswana. (1)
- [20]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 40
PALOGOTLHE: 80